

Ольга Ярославівна МАЛІНОВСЬКА

к.е.н., доцент кафедри, Львівський національний університет імені І. Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5820-3896>

e-mail: malinovska_o@ukr.net

СФЕРА КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено стан сфери культурних послуг в Україні в умовах війни та виклики, з якими вона стикається. Проаналізовано наслідки збройної агресії для культурної інфраструктури та спадщини, зокрема її руйнування, втрату матеріальних цінностей, скорочення фінансування та доступу до послуг для населення. Розкрито трансформацію культурного попиту споживачів, зростання інтересу до патріотичного контенту, заходи з підтримки розвитку сфери культури та захисту об'єктів спадщини. Окреслено перспективи відновлення галузі: модернізацію, цифровізацію, партнерства, диверсифікацію ресурсів, адаптацію до нових викликів.

Ключові слова: сфера культурних послуг, культура, культурні послуги, війна

ВСТУП

Сфера культурних послуг є фундаментальною опорою суспільного розвитку, що визначає ціннісні орієнтири, забезпечує збереження спадщини, стимулює креативність та зміцнює соціальну згуртованість. В Україні, яка володіє багатою культурною спадщиною та значним людським потенціалом, сфера культурних послуг зіштовхується з безпрецедентними викликами. Ці виклики посилюються в умовах повномасштабної військової агресії, економічної нестабільності та динамічних суспільних трансформацій. Проблема функціонування та розвитку культурних послуг в таких умовах є надзвичайно актуальною як з наукового, так і з практичного погляду, оскільки сфера культури виступає одним із ключових елементів стійкості нації та її подальшого відновлення.

Дослідження вітчизняних науковців відображають числені трансформаційні процеси, які сьогодні переживає сфера культурних послуг. Так, динаміку впливу економічних та соціальних проблем в умовах війни на сферу культури вивчали І.М. Бінок та О.О. Бердичевська, зокрема зміни у функціонуванні закладів культури, особливі умови роботи закладів, благодійні заходи, волонтерську діяльність працівників культурної сфери тощо [1], С.Л. Шульц та О.А. Войченко розглядали вплив зростаючої інфляції та споживчих цін на споживання культурного продукту [2], Л. Кожекіна, Т. Самчук, А. Цикало на основі соціологічних опитувань Українського культурного фонду визначили основні стратегії адаптації працівників та підприємств сфери культури та креативних індустрій до умов війни [3]. Важливими також є дослідження Міністерства культури та стратегічних комунікацій, Українського центру культурних досліджень та громадських організацій стосовно динаміки змін споживчої поведінки у сфері культури, руйнувань культурної інфраструктури, оцінювання доступності закладів культури тощо.

Втім, через тривалість війни та її довгострокові наслідки для економіки та суспільства, необхідно продовжувати аналітичні дослідження динаміки змін галузі, нових тенденцій трансформацій та заходів, які вживаються для стабілізації ситуації й забезпечення розвитку. Саме цим невирішеним аспектам присвячено цю статтю.

МЕТА статті – проведення аналізу сучасного стану та наявних викликів у сфері культурних послуг в Україні

в умовах війни, а також обґрунтування перспективних напрямів її розвитку та адаптації до постконфліктної реальності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ґрунтувалося на аналізі інформації, одержаної з різноманітних джерел. Основними матеріалами слугували офіційні звіти державних органів, зокрема Міністерства культури та стратегічних комунікацій, аналітичні доповіді українських та міжнародних громадських організацій, а також застосовано публікації з провідних українських медіа, які висвітлюють культурні події та проблемні аспекти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сфера культурних послуг в Україні перебуває у стані кризового функціонування, що водночас стимулює трансформаційні процеси. Військова агресія стала каталізатором, який не лише викрив застарілі проблеми, наприклад стосовно тривалої недофінансованості розвитку, а й спричинив появу абсолютно нових викликів, які вимагають негайної та системної реакції з боку всіх зацікавлених сторін.

Одним з найбільш руйнівних наслідків є пошкодження та знищення культурної інфраструктури. За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, станом на початок 2025 р. знищено або пошкоджено 1333 об'єктів матеріальної культурної спадщини та 2185 об'єктів культурної інфраструктури включно з музеями, театрами, бібліотеками, клубними установами та архітектурними пам'ятками [4]. Втрати не обмежуються лише фізичними спорудами, адже включають також цінні музейні експонати, архівні документи, бібліотечні фонди та художні колекції, що означає не тільки значні матеріальні збитки, а й де-факто втрату доступу до культурних послуг для мільйонів громадян, особливо на деокупованих територіях та в районах, що знаходяться поблизу лінії фронту. Це створює масштабне завдання для держави та громадського сектору з документування втрат, тимчасової консервації вцілілих об'єктів та в довгостроковій перспективі їхнього комплексного відновлення. Під час війни у різних регіонах місцева та регіональна влада у співпраці з активістами та професійним мистецьким середовищем вживають заходів для захисту культурних об'єктів: вітражі закрито дерев'яними щитами,

пам'ятники обкладено кількома шарами мішків з піском або обгорнуто у спеціальну гідроізоляційну плівку, мати зі скловолокна і знову у плівку-гідробар'єр [5]. Крім того, правоохоронні органи відкривають кримінальні справи з викрадення об'єктів музейного фонду, а колекції музеїв та галерей з території, які може бути захоплено, евакуюють з прифронтових територій вглиб країни за координації Мінкульту [6].

Втім, крім фізичних руйнувань, сфера культури зіткнулася з різким скороченням фінансування, що є системною проблемою в умовах воєнного часу. Державний бюджет, переорієнтований на першочергові оборонні потреби, значно зменшив асигнування на культурну галузь, що традиційно і так були невеликі відносно інших галузей: до 8,7 млрд грн у 2023 р. (0,28 % від усіх видатків), 10,7 млрд грн у 2024 р. (0,34 %), і 10,5 млрд грн (0,29 %) у 2025 р. Номінально видатки на сферу культури збільшилися порівняно з 2021 р., однак, враховуючи інфляцію та девальвацію гривні, реальні видатки зменшилися на 35,5% [7]. Пропорційно ситуація складається і в розподілі витрат з місцевих бюджетів, на які покладено більшість витрат на забезпечення функціонування сфери культури в регіонах. Таке становище призводить до значного дефіциту фінансових ресурсів, необхідних для підтримки операційної діяльності закладів культури, забезпечення гідної оплати праці працівникам, а також реалізації нових проєктів. Міжнародна допомога, попри її безперечну значущість, має проєктний характер і не завжди покриває базові операційні потреби інституцій, а її отримання коштів нерідко пов'язане зі складними бюрократичними процедурами. Наслідком цих процесів є скорочення штатів працівників, призупинення діяльності багатьох культурних закладів та, як результат, зниження загальної якості надання культурних послуг у регіонах. Так, за даними Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого, на кінець 2024 р. у 69 територіальних громадах не працювала жодна бібліотека: в Луганській обл. (20 громад), Донецькій (11 громад), Запорізькій, Харківській та Херсонській областях (по 8 громад), Чернівецькій (6 громад), у Закарпатській, Одеській, Дніпропетровській, Сумській та Тернопільській областях по 1-2 громади, працівники більшості закладів перебували у відпустках за власний рахунок [8]. Водночас, за даними Українського центру дослідження культури в 2024 р. п'ята частина всіх клубних закладів країни потребували капітального ремонту, а ще 2,5% перебували в аварійному стані. Матеріально-технічна база клубних закладів у більшості регіонів є застарілою: щонайменше 24 % від загальної кількості обладнання потребує ремонту і майже 69% – капітального ремонту [9].

Однак спостерігаються глибокі зміни у структурі та динаміці культурних потреб населення. В умовах постійного психологічного стресу, вимушених внутрішніх та зовнішніх переміщень, а також загальної невизначеності стосовно майбутнього, населення шукає у культурі не лише розваги, а й джерела психологічної розрядки, відчуття приналежності та єдності. Зафіксовано значне зростання попиту на культурні продукти, що допомагають осмислити травматичний досвід війни, підтримати національний дух, вшанувати пам'ять про загиблих та героїв. Зокрема, значно підвищилася популярність патріотичного контенту, документального мистецтва, а також проєктів, спрямованих на психологічну реабілі-

тацію та арттерапію. За даними опитування Мінкульту, якісні культурні послуги в громаді від 2024 р. 25 % респондентів повідомили, що їхні культурні запити зросли в умовах війни, а ще майже 30% відповіли, що їхні культурні потреби урозніоманітнилися [10]. Ця об'єктивна зміна у запитах населення вимагає від культурних інституцій швидкої адаптації їхніх програм та переорієнтації на нові, суспільно важливі потреби. Необхідно відзначити, що сфера культурних послуг часто реагує проактивно, а не реактивно, пропонуючи споживачам способи рефлексувати пережиті події ще до того, як на це з'являється масовий запит.

Не менш важливою тенденцією є активація цифрових технологій, яка перетворилася з актуального тренду на життєву необхідність. Значна частина культурних інституцій, опинившись у складних умовах, вимушено перейшла в онлайн-формат, створюючи віртуальні екскурсії музеями, цифрові архіви, онлайн-трансляції вистав та концертів. Під час цього процесу корисним став досвід, здобутий під час пандемії COVID-19 та вироблені тоді стратегії комунікації та контактування зі споживачами. Цей перехід дав змогу не лише зберегти зв'язок з наявною аудиторією, але й значно розширити її географію, надаючи доступ до української культури як на тимчасово окупованих територіях, так і для українців за кордоном. Проте, слід зауважити, що не всі заклади мають належну технічну базу, необхідне обладнання та кваліфікований персонал для повноцінної та ефективної роботи в цифровому просторі, що створює проблему «цифрового розриву» та потребує системних інвестицій у цій галузі.

Нарешті, військовий конфлікт суттєво посилив роль культурних послуг у формуванні стійкості суспільства та його національної ідентичності. Культурні проєкти та ініціативи стали потужним інструментом психологічної підтримки, консолідації громад, збереження та переосмислення пам'яті про війну та формування національної стійкості перед обличчям агресії. Культурні діячі та інституції активно долучаються до інформаційної війни, популяризуючи українську культуру та правду про війну на міжнародній арені, що сприяє зміцненню позицій України у світі.

Підсумовуючи аналіз сучасного стану сфери культурних послуг в Україні та викликів, з якими вона зіткнулась в умовах війни, необхідно позначити перспективні напрями розвитку галузі, серед яких:

- системне відновлення та модернізація культурної інфраструктури;
- диверсифікація джерел фінансування діяльності закладів культури ;
- адаптація до динамічних потреб аудиторії;
- посилення цифровізації та інновацій;
- розвиток партнерства та міжнародної співпраці.

ВИСНОВКИ

Сфера культурних послуг в Україні, попри значні втрати та виклики, продемонструвала стійкість, адаптивність та здатність до самоорганізації. Незважаючи на масштабні руйнування інфраструктури, вживаються заходи для збереження спадщини та ведеться підготовка до майбутніх судових позовів у міжнародні інстанції для реституції об'єктів спадщини. Професійна спільнота впроваджує нові форми та формати надання куль-

турних послуг, зокрема за допомогою цифрових технологій. Зростання рівня патріотизму в умовах війни активувало суспільний запит на український культурний продукт і сьогодні спостерігається активація його виробництва як комерційними учасниками ринку, так і некомерційними державними та комунальними устано-

вами в регіонах. Все ще гостро стоїть питання фінансування діяльності у сфері культури, адже бюджетні кошти не покривають необхідні капітальні інвестиції для ремонту та модернізації численних закладів культури й об'єктів культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Бітюк І., Бердичевська О. Перспективи розвитку сфери культури у період воєнного стану. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. вип. 3. С. 96–99. URL: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-14>
2. Шульц С.Л., Войтенко О.А. Сфера культурних послуг у регіонах України в умовах війни. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 28 берез. 2023). Київ, 2023. Ч. 1. С. 158–162. URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/213/DevelopmentOfUkraine_vol1.pdf?sequence=1
3. Кожекіна Л., Самчук Т., Цикало А. Сфера культури та креативних індустрій України — особливості адаптації до умов війни (за даними досліджень УКФ). *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. 2024. вип. 3. URL: <https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.103>
4. Міністерство Культури Та Стратегічних Комунікацій. 1333 пам'ятки культурної спадщини та 2185 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець січня 2025 року. *Міністрество культури та стратегічних комунікацій*. 01.02.2025. URL: <https://mcs.gov.ua/news/1333-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2185-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu-stantom-na-kinecz-sichnya-2025-roku/>
5. Інститут Стратегії Культури. Спадщина: як у Львові захищають пам'ятки в часі війни. *Інститут стратегії культури*. 15.04.2022. URL: <https://isc.lviv.ua/spadshchyna-v-chasi-vijny/>
6. Васюковська В. Під обстрілами, але не забути: як Україна рятує культурну спадщину під час війни. *Факти*. 18.04.2025. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250418-pid-obstrilamy-ale-ne-zabuti-yak-ukrayina-ryatuye-kulturnu-spadshhynu-pid-chas-vijny/>
7. Сагайдак О. Концептуальна стагнація. Про що говорить проєкт бюджету на культуру 2025? *Українська правда. Життя*. 25.12.2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/znovu-mizerniy-byudzhet-na-kulturu-2025-303923/>
8. Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. ПБ України в умовах російської збройної агресії: результати X етапу дослідження. *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*, 25.11.2024. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=10493>
9. Український Центр Культурних Досліджень. Огляд адміністративної звітності про діяльність клубних закладів на території України відповідно форми № 7-НК за 2024 р. *Український центр культурних досліджень*. 16.05.2025. URL: <https://uccr.org.ua/doslidzhennia/>
10. Міністерство культури та стратегічних комунікацій та Офіс підтримки відновлення. Якісні культурні послуги в громадах. Результати всеукраїнського опитування громад. *Міністрество культури та стратегічних комунікацій*. 21.10.2024. URL: https://mcs.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/preza_pidsumky_opytuvannya_16-9_povna-versiya_5.pdf

References

1. Bitiuk I., Berdychevska O. Perspectives of development of the cultural sphere during the martial law]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya «Ekonomiczni nauky»*. 2023. Issue 3. pp. 96–99. URL: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-14> [in Ukrainian].
2. Shults S. L., Voitenko O. The sphere of cultural services in the regions of Ukraine in the conditions of war. *Rozvytok Ukrainy v umovakh militarного vplyvu: sotsialno-pravovi, ekonomichni ta ekolohichni aspekty: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, March 28, 2023). Kyiv, 2023. part 1. pp. 158–162. URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/213/DevelopmentOfUkraine_vol1.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
3. Kozhekina L., Samchuk T., Tsykalo A. Cultural and creative industries sphere of Ukraine – features of adaptation to war conditions. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. 2024. Issue 3. URL: <https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.103>
4. Ministry of culture and strategic communications. 1,333 cultural heritage sites and 2,185 cultural infrastructure facilities were damaged in Ukraine due to Russian aggression as of the end of January 2025. *Ministrestvo kultury ta stratehichnykh komunikatsii*. 01.02.2025. URL: <https://mcs.gov.ua/news/1333-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2185-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu-stantom-na-kinecz-sichnya-2025-roku/> [in Ukrainian].
5. Institute of cultural strategy. Heritage: how Lviv protects monuments during wartime. *Instytut stratehii kultury*. 15.04.2022. URL: <https://isc.lviv.ua/spadshchyna-v-chasi-vijny/> [in Ukrainian].
6. Vaskovska V. Under fire, but not forgotten: how Ukraine saves cultural heritage during war. *Fakty*. 18.04.2025. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250418-pid-obstrilamy-ale-ne-zabuti-yak-ukrayina-ryatuye-kulturnu-spadshhynu-pid-chas-vijny/> [in Ukrainian].
7. Sahaidak O. Conceptual stagnation. What does the draft budget for culture 2025 say? *Ukrainska pravda. Zhyttia*. 25.12.2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/znovu-mizerniy-byudzhet-na-kulturu-2025-303923/> [in Ukrainian].
8. PL of Ukraine in the conditions of Russian armed aggression: results of the X stage of the study. *Bloh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*, 25.11.2024. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=10493> [in Ukrainian].
9. Ukrainian Center for Cultural Studies. Review of administrative reporting on the activities of club establishments in Ukraine according to form № 7-NK for 2024. *Ukrainskyi tsentr kulturnykh doslidzhen*. 16.05.2025. URL: <https://uccr.org.ua/doslidzhennia/> [in Ukrainian].
10. Ministry of Culture and Strategic Communications and Office of Recovery Support. Quality cultural services in communities. Results of the all-Ukrainian survey of communities. *Ministerstvo kultury ta stratehichnykh komunikatsii*. 21.10.2024. URL: https://mcs.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/preza_pidsumky_opytuvannya_16-9_povna-versiya_5.pdf [in Ukrainian].

Olha MALINOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5820-3896>

e-mail: malinovska_o@ukr.net

CULTURAL SERVICES' SPHERE IN UKRAINE: STATE AND CHALLENGES IN THE CONTEXT OF WAR

The cultural services sphere in Ukraine plays a crucial role in preserving national identity, fostering creativity, and ensuring societal resilience. However, the full-scale war has posed unprecedented challenges to its functioning and development. The ongoing destruction of cultural infrastructure, financial instability, and transformations in public demand for cultural services highlight the need for comprehensive analysis and strategic planning. The purpose of the paper is to examine the current state and key challenges of the cultural services sector in wartime Ukraine, and to outline possible directions for its recovery, adaptation, and sustainable development in the post-conflict context. The war has caused widespread damage to cultural institutions, with thousands of objects destroyed or under threat. Public funding for culture has declined, limiting institutional capacity, especially at the local level. International aid, while important, remains inconsistent and difficult to access. At the same time, significant shifts in cultural demand have been observed: increased interest in patriotic content, trauma-related artistic expression, and psychological support through art. Surveys indicate a growing need for cultural services that offer emotional support, facilitate collective reflection, and promote community cohesion. Cultural institutions have rapidly adapted by digitalising services, enhancing online presence, and introducing new formats of interaction with audiences, including displaced persons and communities near frontline areas. The development of virtual museums, online performances, and mobile cultural units illustrates this transformation. Despite serious challenges, the cultural sector has demonstrated resilience, creativity, and proactive engagement in strengthening national unity. Cultural workers often act as mediators of memory and healing, supporting recovery at both individual and collective levels. Strategic priorities for the future include restoring infrastructure, diversifying funding sources, responding to evolving public needs, strengthening digital tools, supporting professional capacity, and fostering international cooperation to ensure inclusive access to culture and preserve Ukraine's cultural heritage under threat.

Keywords: cultural services' sphere, culture, cultural services, war